

YENİ YAYINLAR

Philologiae Turcicae Fundamenta. Ediderunt Jean Deny, Kaare Gröbech †, Helmuth Scheel, Zeki Velidi Togan. Tomus primus A. D. MCMLIX. XXIII+813 s. Türk dillerinin yerlerini gösterir bir harita ile.

1951 de İstanbul'da toplanan XXII. Milletlerarası Şarkiyatçılar Kongresi Başkanı Zeki Velidi Togan, kongrenin açılmasından önce Reşit Rahmeti Arat, Helmuth Scheel, Sadettin Buluç, Jean Deny, Kaare Grönbech, Fahir İz, Annemarie von Gabain, Herbert Duda ve Bertold Spuler'in katılmasıyla kurulan geçici bir komisyonda *Grundriss der türkischen Sprache und Kulturgeschichte* adlı bir eserin meydana getirilmesi sorusunu ortaya atmış ve bu komisyonun tasvibini aldıktan sonra, bu teklifi kongreyi açış söylevinde genel kurula sunmuştu. Bu teklif kongre genel kurulunca kabul edilerek eserin hazırlanmasıyla ilgili çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışmalara kongreye katılan türkologlar yanında katılmıyan türkologların bir kısmı da iştirak etmiştir. Muhelif tarihlerde yapılan toplantılardan sonra konular dağıtılmış ve netice olarak elimizde bulunan bu eser 1959 da çıkmıştır. Bu çalışmalarda Scheel (Mainz) genel sekreter olarak vazife görmüştür.

Önsözde belirtildiğine göre, eser üç ciltte tamamlanacaktır. İkinci cilt Türk edebiyatı tarihine tahsis edilecek, üçüncüsü ise Türk tarihini ele alacaktır.

Türk dili, Türk edebiyatı ve Türk tarihine tahsis edilen böyle bir ana eserin yazılması, bu bilim kollariyle uğraşanlarca memnuniyetle karşılanacak bir teşebbüstür. Gerçekten şu son yıllarda bu alanda çıkan yayınlar araştırmacılarca kolay kolay takibedilemeyecek kadar artmıştır. Bu durumda elde edilen belli başlı neticeleri özetliyecek ve sentez halinde birleştirecek bir esere büyük bir ihtiyaç duyuluyordu. Bu çalışmalara dayanmak suretiyle en eski çağlara kadar çıkararak ana şekillerin tesbiti de az çok imkân dahiline girmiş bulunuyordu.

Türkoloji alanında bundan önce de birtakım sentez denemeleri yapıldığını biliyoruz. En eski deneme olarak W. W. Radloff'un *Vergleichende Grammatik der nördlichen Türksprachen* adı altında yayımladığı eseri gösterebiliriz. Ancak, Radloff'un giriştiği bu teşebbüs, *Phonetik* (Leipzig, 1882) bölümünün çıkmasıyla sona ermiştir.

Buna benzer bir sentez teşebbüsü olarak W. Bang'ın *Vom Köktürkischen zum Osmanischen* adı altında çıkardığı monografileri gösterebiliriz. Ancak, bu monografilerin yazılması da yarıda kalmıştır.

Daha yeni çağlarda M. Räsänen'in *Materialien zur Lautgeschichte der türkischen Sprache* ve *Materialien zur Morphologie der türkischen Sprachen* adlı eserleri çıkmıştır. Yine Türk grameri ile ilgili olarak, C. Brockelmann'ın *Osttürkische Grammatik der islamischen Litteratursprachen Mittelasiens* adlı eseri böyle bir sentez teşebbüsü sayılabilir.

N. K. Dmitriev'in başkanlığında çıkan bir eser (*İssledovaniya po sravnitel'noy grammatike tyurkskikh yazıkov. I. Fonetika. II. Morfolojiya*) yeni bir sentez denemesi olarak kabul edilebilir. Ancak, Dmitriev'in ölümünden sonra, vadedilen sentaks ve kelime hazinesi bölümleri henüz çıkmamıştır.

Bu çalışmalara paralel olarak türkolojiyi çevreleyen bir alanda da birtakım sentez denemelerinin yapıldığını görüyoruz. Bu denemelerden birini tanımış Fin bilgini G. J. Ramstedt'e borçluyuz: *Einführung in die altaische Sprachwissenschaft I. Lautlehre. II. Formenlehre*. Bu eser, büyük bir ihtiyaca cevap verdiği için Rusçaya da çevrilmiştir.

Son olarak, tanınmış altaist N. Poppe *Vergleichende Grammatik der altaischen Sprachen. I. Vergleichende Lautlehre* adı altında çok geniş bir karşılaştırmalı eser çıkarmak üzeredir.

Bu çalışmalar plân ve metot bakımlarından Hint-Avrupa dilleri alanında yapılan karşılaştırmalı gramerlere benzemektedir. Samî diller alanında da bunlara benzer karşılaştırmalı gramerler meydana getirilmiştir. Ancak, *Fundamenta*'nın plânı çizilirken, *General Observations* bölümünde belirtildiği gibi (XIII. s.) Wilhelm Geiger ile Ernst Kuhn'un yönetimi altında çıkan *Grundriss der iranischen Philologie* adlı kolektif çalışma göz önünde tutulmuştur. Gerçekten, tarihî gelişme ve dallanma bakımından Türk dilleriyle İran dil ve lehçeleri arasında büyük bir benzerlik vardır. Bu sebeple, *Grundriss'in* Türk dilleri ana kitabı için güzel bir örnek teşkil ettiği açıktır. Örnek olarak, *Grundriss'teki* İran-Ari münasebetleri konusuna Türk-Altay münasebetleri sorusu, İran-Hint münasebetleri konusuna Türk-Moğol münasebetleri sorusu, İran dillerinin tarih öncesine Türk dillerinin tarih öncesi sorusu tekabül edebilir. *Grundriss'te* bu sorular tarih sırasına göre uzun uzun işlenmiştir. Buna mukabil, bu eseri örnek olarak göz önünde tutan *Fundamenta'da* Türk dillerinin tarihî münasebetleri ve gelişmesiyle ilgili sorular ihmal edilmiş-

tir. *Fundamenta*'da çıkan yazıların çoğu deskriptif mahiyettedir ve Ana Türkçe göz önünde tutulmadan yazılmıştır. Yalnız N. Poppe *Das Jakutische* yazısında Ana Türkçeden hareket ederek Yakutçanın belli başlı özelliklerini tesbite çalışmıştır. K. Menges'in *Die aralo-kaspische Gruppe* yazısı da az çok tarihî görüşe dayanmaktadır. Yazar, birçok yerlerde Ana Türkçe, Eski Türkçe ve Genel Türkçe gibi dillerle birtakım karşılaştırmalar yapmış, hattâ arasına Moğolca'yı da göz önünde tutmuştur. Johannes Benzing ise *Das Tschuwaschische* yazısında Ana Türkçe yerine Çuvaşca'yı Genel Türkçe ("Gemeintürkisch") ile karşılaştırarak, metot bakımından Poppe'den ayrılmıştır. Diğer yazılarda bu tutumun daha çok deskriptif bir yol aldığı göze çarpıyor. Örnek olarak, A. von Gabain'in Eski Türkçe üzerine yazdığı yazı ile Codex Cumanicus'la ilgili yazısını gösterebiliriz.

Muhtelif Türk dil ve lehçelerinin tarihî gelişmesinin bütün ayrıntılarıyla tesbiti kolay olmamakla beraber, aşağı yukarı 50 yıldan beri bu alanda ciddî araştırmalar çıktığını biliyoruz. Bu araştırmalardan yararlanarak Türk dil ve lehçelerinin tarihî gelişmesi ana çizgileriyle tesbit edilebilirdi. Yazılardaki deskriptif tutumu gidermek üzere eserin başına tarihî gelişmeyi aydınlatan bir giriş konulabilirdi. Esasen, eserin ilk plânında böyle bir girişin düşünüldüğü tahmin edilebilir. Yazı kurulunda bulunan K. Grönbech'in bu ihtiyacı duymaması imkânsızdır. Ancak, onun vakitsiz ölümü bu boşluğun doldurulmasını engellemiştir. Bunun yerine kitabın baş tarafında biri Türk dillerinin sınıflanmasını ele alan ve iki yazar tarafından yazılan birer deneme, diğeri de Türk dillerinin yapısı üzerinde duran küçük bir yazı yer almıştır.

Türk dillerinin sınıflanmasını ele alan yazı iki bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerde birbirini tutmayan iki sınıflama verilmiştir. Johannes Benzing'in yazdığı birinci bölümde Türk dilleri 1. Bolgar grubu; 2. Güney grubu (Oğuz); 3. Batı grubu (Kıpçak-Kuman); 4. Doğu veya Uygur grubu; 5. Kuzey grubu gibi birtakım kollara ayrılmıştır. Bu sonuncu grupta Eski Türkçe (Old Turkic) veya Orhon yazıtlarının dili de yer almakta ve bu dil Altay ve Yakut dillerine bağlanarak ve Doğu grubunda yer alan Uygurcadan ayrılmaktadır. Halbuki A. von Gabain, Eski Türkçeden bahsederken, Orhon anıtlarının diliyle Uygurca yazmaların dilini bir arada mütalâa etmiştir.

Karl Menges'in yazdığı ikinci bölümde verilen sınıflama bundan farklıdır. Menges Türk dillerini 6 bölüm içinde 12 grupta toplamaktadır.

Bu yazıda ileri sürülen sınıflama Türk dillerinin tarihî gelişmesine daha uygundur. Örnek olarak, Benzing'in sınıflamasında ayrı ayrı gruplarda geçen Gök Türkçe ile Uygurca bu yazıda bir grup içinde mütalâa edilmiştir.

Türk dillerinin yapısına tahsis edilen yazı Louis Bazin tarafından yazılmıştır. 8 sayfa tutan bu yazıda ancak pek umumî ve malûm hirtakım hükümler yer almıştır. Meselâ uzun vokaller sorusu veya vurgu sorusu ele alınmış olmakla beraber hiç işlenmemiştir. Yazının sonundaki bibliyografya da kifayetsizdir.

Yazı kurulu, eserin başında Benzing ile Menges'in Türk dillerinin sınıflanması üzerine yazdıkları yazıları vermekle beraber, bu yazıların sorumlunu yazarlarına bırakmış ve eserin yazılmasında bu tasnifleri göz önünde tutmamıştır.

Yazı kurulu, *Fundamenta*'da tamamiyle ayrı bir plân tatbik etmiştir:

1. Das Alttürkische (Annemarie von Gabain): 21-45. s.
2. Die Sprache des Codex Cumanicus (Annemarie von Gabain): 46-73. s.
3. Das Kiptchakische (Omeljan Pritsak): 74-87. s.
4. Das Karachanidische (Mecdut Mansuroğlu): 87-112. s.
5. Das Chwarezmtürkische (János Eckmann): 113-137. s.
6. Das Tschagataische (János Eckmann): 138-160. s.
7. Das Altosmanische (Mecdut Mansuroğlu): 161-182. s.
8. L'Osmenli moderne et le Türk de Turquie (Jean Deny): 182-239. s.
9. Die anatolischen und rumelischen Dialekte (Ahmet Caferoğlu): 239-260. s.
10. Das Gagausische (Gerhard Doerfer): 260-271. s.
11. Das Krimosmanische (Gerhard Doerfer): 272-280. s.
12. Das Aserbaidshanische (Ahmet Caferoğlu-Gerhard Doerfer): 280-307. s.
13. Le Turkmène (Louis Bazin): 308-317. s.
14. Das Karaimische (Omeljan Pritsak): 318-340. s.
15. Das Karatschaische und Balkarische (Omeljan Pritsak): 340-368. s.
16. Das Krimtatarische (Gerhard Doerfer): 369-390. s.

17. Das Kumükische (Johannes Benzing): 391-406. s.
18. Das Kasantatarische und die westsibirischen Dialekte (Kaare Thomsen): 407-421. s.
19. Das Baschkirische (Johannes Benzing): 421-434. s.
20. Die aralo-kaspische Gruppe (Karl Heinrich Menges): 434-488. s.
21. Das Özbekische (Stefan Wurm): 489-524. s.
22. Das Neuuigurische (Omeljan Pritsak): 525-563. s.
23. Die Sprache der Gelben Uiguren und das Salarische (Kaare Thomsen): 564-568. s.
24. Das Altaitürkische (Omeljan Pritsak): 568-598. s.
25. Das Abakan-und Čulymtürkische und das Schorische (Omeljan Pritsak): 598-640. s.
26. Das Sojonische und Karagassische (Karl Heinrich Menges): 640-670. s.
27. Das Jakutische (Nikolaus Poppe): 671-684. s.
28. Das Hunnische, Donaubolgarische und Wolgabolgarische (Johannes Benzing): 685-695. s.
29. Das Tschuwaschische (Johannes Benzing): 695-751. s.

Fundamenta'da tatbik edilen bu plân, bir yandan tarihî gelişmeyi, bir yandan da Türk dillerinin coğrafi yayılışını göz önünde tutmaktadır. İlk yazı, Eski Türkçe üzerinde duruyor. İkinci yazı Codex Cumanicus'un dilini, yani Kumancayı tanıtıyor. Üçüncü yazıda Kıpçakçanın belli başlı özellikleri belirtiliyor. Bundan sonraki yazılarda ise sıra ile Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Çağatayca ve Eski Osmanlıca ele alınıyor. Bu yazılardan sonra çağdaş dil ve lehçelere geçiliyor. Ancak, Çuvaşçaya geçerken, Hunca, Tuna ve Volga Bulgarcası üzerine bilgi veren bir yazı yazılmış, yani çağdaş dil ve lehçeler tanıtılırken tekrar çok eski çağlara dönmek ihtiyacı duyulmuştur.

Ana çizgileriyle özetlemeye çalıştığımız bu plân, eski Türk dilleri üzerine açık bir fikir vermekten uzak kaldığı gibi, çağdaş Türk dilleri arasındaki bağları da belirtmemiştir.

Geniş bir yazı kurulunun meydana getirdiği bu büyük eser, Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yerini açıklamamış, Türk diliyle Moğolca arasındaki ilgi üzerinde durmamıştır.

Türk-Moğol münasebetlerinin ihmal edilmesi daha ilk bakışta göze çarpan bir eksiklik. Ancak, yazı kurulunun yalnız Türk - Moğol münasebetleri üzerinde durmakla da yetinmiyerek, "Altay dilleri" üzerine bilgi vermesi de gerekirdi. Hattâ yalnız "Altay dilleri" sorusuna dokunmakla da kalmıyarak, "Ural-Altay dilleri" sorusu üzerine toplu bilgi de verilebilirdi.

Fundamenta'nın yazarları *Ural-Altaysche Jahrbücher* dergisinin sürekli yazarlarıdır. *Ungarische Jahrbücher*'in *Ural-Altaysche Jahrbücher* adını alması sebepsiz değildir. İşte bu dergiye bu yeni adı verenlerin *Fundamenta*'da "Ural-Altay dilleri" ve "Altay dilleri" sorularını ihmal etmeleri dikkati çekiyor. Bu sorularda uzun yıllardan beri yapılan çalışmalara rağmen sağlam ve kesin bir sonuca varılmamış veya bu sorularla ilgili olarak bütün ayrıntılar çözülmemiş olabilir. Ancak, bu alanda ileri sürülen birtakım fikirler vardır. *Fundamenta* yazı kurulunun bu fikirleri ihmal etmemesi gerekirdi.

Fundamenta'nın başında Eski Türkçe üzerine bir yazı vardır. Bu yazıda eski Türk yazıtlarının ve Uygur yazmalarının dilinden bahsediliyor. Ancak, elimizde "Eski Türkçe" adı altında birleştirilen bu yazıt ve yazmalardan daha eski birtakım veriler vardır. Çin kaynaklarında tesbit edilen ve birçok sinolog ve türkolog tarafından önemle tartışılan bu veriler "Eski Türkçe"den daha eski birtakım Türk dillerinin varlığını ispat ediyor. *Fundamenta*'da bu konuların ihmal edilmesine şaşıtığımızı saklıyamıyacağız.

Eserin bütününe ilgilendiren bu genel düşüncelerden sonra, ayrıntılara geçebiliriz. Bu yolda gözümüze çarpan bütün yönlerin birer birer belirtilmesi uzun sürer. Bu yazının dar çerçevesini göz önünde tutarak, ancak birkaç nokta üzerinde durmakla yetinmek istiyoruz.

Fundamenta'nın başındaki Önsöz'de (XI-XII. s.) dil bakımından birçok tutmazlıklar göze çarpıyor. Bu bir buçuk sayfalık yazıda bir yandan *türkoloji*, bir yandan da *türkologya* ve *filologya* terimleri kullanılıyor. Bunun gibi, *redaksiyon* kelimesi birkaç yerde *redaksyon* diye yazılmış, bir yerde de *redaksion* şekli kullanılmıştır. *Umumî heyet* deyimini yanında *oy birliği* deyimini göze çarpıyor. Bundan sonra da *genel sekreter* deyimini kullanılıyor. Bir yerde *orientalistik* terimi kullanıldığı halde, birkaç yerde de *şarkiyatçılar* kelimesine yer verilmiştir. Yeni bir kelime olan *bilim* kelimesini kullanmaktan çekinmeyen önsöz yazarı, yine yeni

ve güzel bir kelime olan *ilgi* kelimesi yerine *alâka* kelimesini kullanmaktan geri durmamıştır.

Önsözde yapı bakımından da birtakım aksaklıklar vardır. Birkaç örnek: 1) "...Türk diller tarihinin araştırılması..." (XI. s.). 2) "Malzemenin devamlı olarak çoğalması ve işlenmesinin tabii bir neticesi olarak gittikçe bunları bir araya getiren toplu bir bakışa ihtiyaç duyuldu." (XI. s.) 3) "Türk dili ve kültür tarihi üzerinde bir temel kitabını hazırlanıp yayınlanması hakkındaki plânın oy birliği ile kabulünden sonra..." (XI. s.)

Önsözün dili üzerindeki bu gözlemlere birtakım imlâ aksaklıklarını da ekleyebiliriz: Paris'te... (XI. s.); Paris'deki... (XII. s.).

Rusça yayınların başlıklarında uygulanan *translittération*'da kesin bir birlik sağlanamadığı göze çarpıyor. İşte birkaç örnek: A. N. Samoilovich, Nekotorye dopolneniia k klassifikatsii turetskikh jazykov (1. s. 1. n.); N. K. Dmitriev, İssledovaniia po sravnitel'noi grammatike tiurkskikh jazykov (4. s. 3. n.); N. F. Katanov, Opyt izsledovaniia uriankhaiskago iazyka s ukazaniem glavneishikh rodstvennykh otnoshenii ego k drugim iazykam tiurkskago kornia (9. s.); A. N. Samoïlovich, Nekotorye dopolneniia k klassifikatsii turetskikh iazykov (9. s.); S. Malov, Pamjatniki drevne-tjurkskoj pis'mennosti, teksti i issledovaniia (23. s.); D. Rasovskij, K voprosu o proischoždenii Codex Cumanicus (48. s.); Kazembek, Obščaya grammatika turecko-tatarskavo yazıka (226. s.); Kazembek, Dopoln'enie (sic!) (226. s.); V. Pisarev, Nėskol'ko slov o trebizondskom dialektė (243. s.); A. P. Poceluevskij, Fonetika turkmenskogo jazyka (309. s.); A. N. Samojlovič, Kavkaz i tureckij mir (345. s.); E. D. Polivanov, Nekotoryje fonetičeskije osobennosti karakalpakskogo jazyka (438. s.); K. Judachin, Nekotorye osobennosti kara-bulakskogo govora (490. s.); Samojlovič, Nekotorye dopolneniia k klassifikacii tureckikh jazykov (565. s.)...

Jean Deny, *L'osmanli moderne et le Türk de Turquie* (182-239. s.) bölümünün başında *Osmanlıca* terimine dokunarak, bu hususta ileri sürülen yeni adları sıralıyor ve son olarak, *Osmanlıca* yerine *Türkiye Türkçesi* (turc de Turquie) terimini kullanacağını belirtiyor (185. s.). Bu bölümün başlığında kullanılan *Türk de Turquie* şekliyle metinde geçen *turc de Turquie* arasındaki imlâ farkı üzerinde durmak istemiyoruz. Yalnız, bu bölümde göze çarpan bu farkın sebebini anlayamadığımızı saklamıyacağız. Bu terimlerle ilgili olarak küçük bir nokta üzerinde

durmak istiyoruz. Deny, *Osmanlıca* terimi yerine ileri sürülen yeni adları gözden geçirirken, A. Dilâçar'ın 1940 ta çıkan *Lehçemizin adı* (Türk Dili Belleten, Seri II, Sayı 3-4, 1940, s. 48-58) yazısına dokunmamıştır. Bu husustaki yayınları dikkatle takibettiği anlaşılan yazar, Dilâçar'ın yazısından habersiz kalmasaydı, *Türkiye Türkçesi* adının Dilâçar'ca ileri sürüldüğünü de belirtirdi, sanıyoruz. Deny, bu soruya dokunan başka yazılarında da Dilâçar'ın bu yazısından bahsetmemiştir. Halbuki A. N. Kononov (*Grammatika sovremennogo turetskogo literaturnogo yazıka*, 1956) bu yazıdan yararlanmış ve bu terimin Dilâçar'ca ileri sürüldüğünü belirtmiştir (7. s.). Sonra, J. Németh de *Osmanlı Türk dili tarihi araştırmalarının yeni yolları* (VIII. Türk Dil Kurultayında okunan bilimsel bildiriler, 1957. Ankara, 1960. 1. s.) adlı bildirisinde *Osmanlıca* teriminden bahsederken, Dilâçar'ın bu yazısını belirtmiştir.

Johannes Benzing, *Classification of the turkic languages* bölümünde, Türk dilleri üzerinde yapılan karşılaştırmalı araştırmaların azlığından bahsederken (4. s. 3. n.), N. K. Dmitriev'in *İssledovaniia po sravnitel'noi grammatike tiurkskikh jazıykov* (I. *Fonetika*. Moskva, 1955) ve M. Räsänen'in *Materialien zur Lautgeschichte der türkischen Sprachen* (Helsinki, 1949) adlı eserlerini belirtiyor ve bu eserlerde yalnız ses bilgisi üzerinde durulduğunu kaydederek morfoloji alanında karşılaştırmalı araştırmaların yapılmadığını yazıyor. Yazarın bu kaydı düzeltilmeğe muhtaçtır. Bilindiği gibi, Dmitriev'in yönetimi altında çıkan *İssledovaniya ...* adlı yazı dergisinin (recueil) ikinci cildi (Moskva, 1956) morfoloji sorunlarına tahsis edilmiştir. Yazarın, 1956 da çıkan bu yayını görmediği anlaşılıyor. Benzing'in, *Materialien zur Lautgeschichte der türkischen Sprachen* adlı eserinden bahsettiği Räsänen, *Materialien zur Morphologie der türkischen Sprachen* (Helsinki, 1957) adlı bir eser de vermiştir. Yazarın, Räsänen'in bu yayınından da habersiz kaldığı göze çarpıyor. 1959 da çıkan ve okurlara belli başlı yayınları bildirmesi gereken bir el kitabında bu türlü eksiklerin bulunmaması gerekirdi.

Codex Cumanicus'taki bilmecelerin izahı üzerinde birçok türkologların (W. Bang, J. Németh, A. N.¹ Samoylovič, S. E. Malov) durduğunu biliyoruz. Annemarie von Gabain, Codex Cumanicus'un dili bölümünde bu yazıların bibliyografyasını veriyor. Ancak, yazarın Abdülkadir İnan'ın "*Codex Cumanicus*" *Bilmecelerine Dair* (Kopuz 3, 4, 1939) adlı yazısından habersiz kaldığı göze çarpıyor. Yarım kalan bu yazıda

¹ *Fundamenta*'da N. yerine yanlışlıkla K. yazılmıştır.

Codex'teki bilmecelelerin izahı üzerine ilgi çeker yeni açıklamalar vardır. Bundan başka, bu bibliyografya listesinde G. Györffy'nin *Autour du Codex Cumanicus* (Analecta Orientalia memoriae Alexandri Csoma de Kőrös dicata. Budapestini MCMLII - MCMXLVII, 110-137) adlı yazısı da verilmemiştir...

Annemarie von Gabain, *Die Sprache des Codex Cumanicus* bölümünde, *soloğay* 'Linkshänder' kelimesini Türkçe *sol* 'links' köküne bağlayarak *sol* + *a-ğay* diye izaha çalışmıştır (57. s.). Bu kelimenin Türkçe bir kelime olarak ele alınması ve *sol* + *a-ğay* diye bölünmesi yanlıştır. Çünkü Codex Cumanicus'ta tesbit edilen bu kelimenin Moğolcadan alındığını biliyoruz. Moğolca *solaqai* 'solak' kelimesi Kumanca *solağay* kelimesini tamamiyle karşılamaktadır. Yazarın 58. sayfada -ğay ekinden bahsederken, *solağay* kelimesini *sola-ğay* diye yazdığı ve -ğay ekinden sonra bir ? işareti kullandığı da göze çarpıyor.

Jean Deny'nin *L'osmanli moderne et le Türk de Turquie* yazısının sonunda verilen bibliyografyada Şemsettin Sami Beyin *Yine lisan* (İstanbul, 1303. 144 sayfa) adlı bir eseri de belirtiliyor. Bizim bildiğimize göre, Şemsettin Sami Beyin böyle bir eseri yoktur. Şemsettin Sami Beyin 1303 te çıkan eserinin adı *Yine insan*'dır.

Fundamenta'da türkolojinin birçok büyük soruları üzerinde önemle durulmadığı ve okurlara bu sorular üzerine toplu ve sağlam bilgi verilmediği dikkati çekiyor. Örnek olarak, şu son yıllarda türkologların önemle üzerinde çalıştıkları uzun *vocalis*'ler konusu *Fundamenta*'da etraflı olarak işlenmemiştir. Türümlü yazarların yazdığı bölümlerde bu soru üzerine dağınık birtakım bilgiler verilmişse de, bu soru bütün olarak ele alınmamıştır. Bunun gibi, *rhotacisme* ve *lambdaisme* soruları üzerinde de durulmamıştır. Bu alanda türkologların iki gruba ayrıldıklarını biliyoruz. Bu yolda da bilgi verilmemiş ve bu gruplar tarafından ileri sürülen deliller tartışılmamıştır. Eski yazılarında *r ve *l seslerini dayanak olarak kabul eden birkaç *Fundamenta* yazarı, bu defa *buz, *öz, *bāš, *kiši... gibi kelimeler üzerinde durmuştur. Bu yazarların eski nokta-i nazarlarını değiştirmeleri ne gibi sebeplere dayanıyor? Bu yeni nokta-i nazarı kabul ederken, bu yazarlar ne gibi delillere güveniyorlar? Bütün bu sorular açık kalmıştır.

Johannes Benzing'in yazdığı bölümlerde bibliyografya verirken daha çok kendi yazılarını zikrettiği dikkati çekiyor. Halbuki aynı sorular üzerine yazılmış daha eski ve köklü birtakım araştırmalar da

vardır. Örnek: Türkçe **d* > Çuvaşça *r* değişmesinden bahsederken (713. s.), Benzing 1940 ta Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft'ta çıkan bir yazısını veriyor. Bu konu üzerinde Macar türkologları tarafından yazılmış daha eski yazıların da göz önünde tutulması gerekirdi.

Fundamenta'nın türlü bölümleri arasında birbirini tutmayan birtakım yönler de vardır. Örnek olarak, Nikolaus Poppe *Das Jakutische* yazısında (684. s.) Yakutça *ū* 'su' kelimesi yanında Ana Türkçede kullanılan **sub* kelimesini de veriyor. Eski ve yeni Türk dillerindeki verilere dayanan bu kelime, Johannes Benzing'in *Das Tschuwaschische* yazısında (706, 710. s.) *sūb* diye yazılmıştır. Benzing'in verdiği bu kelimenin ne gibi dayanaklara dayandığı anlaşılıyor. Bunun gibi, Karl Heinrich Menges *Die aralo-kaspische Gruppe* yazısında (445. s.) Kırgızca *tō* 'dağ' kelimesinin **taw* durağından geçerek *tağ* köküne dayandığını belirtiyor. Halbuki Johannes Benzing, Çuvaşça *tu* 'dağ' kelimesinin **tāğ* şeklinden geldiğini yazıyor (711. s.). Ana Türkçede *dağ* kelimesinin uzun bir *vocalis*'le mi söylendiği, yoksa *tağ* şeklinin mi kullanıldığı meçhul kalıyor. Bu örnekleri çoğaltmak kolaydır.

Bundan başka, Benzing'in Çuvaşça *tāvar* 'tuz' kelimesinin **tabuz* şeklinden geldiğini söylerken (706. s.) Türkçe *tūz* (~ Moğolca *dabusun*?) kelimesini göz önünde tutuyor. Bu kelimeler üzerine Paul Pelliot, Louis Ligeti gibi bilginler tarafından ileri sürülen birtakım açıklamalar vardır. Yazarın bunları da göz önünde tutması gerekirdi.

Yine Benzing'in Çuvaşça *kunča* 'Stiefelschaft' kelimesini Türkmençe *kōn* 'Leder' (~ Türkçe *gön*) kelimesiyle birleştirmesi (704. s.) de düzeltilmeğe muhtaçtır. Çuvaşça *kunča* kelimesinin Türkçe *gön* kelimesiyle ilgili olmadığı daha ilk bakışta anlaşılıyor. Esasen, bu kelimenin *gön* kelimesiyle birleştirilmesi lüzumsuzdur. Çünkü bunun Türkçe *konç* kelimesinden başka bir şey olmadığını biliyoruz.

Bundan başka, Çuvaşça *munča* 'Sauna' kelimesinin Rusça *banja* kelimesiyle birleştirilmesi de tartışılmaya değer bir sorudur (710. s.). Bu kelimenin Tatarcada da kullanıldığını biliyoruz (*munča*). Radloff'a göre, Altay çevresinde de buna benzer birtakım veriler vardır. Martti Räsänen'in tesbit ettiği gibi, bütün bu kelimeler Rusça *ml'nja* 'Badestube' kelimesinden alınmıştır. Benzing, Räsänen'in ileri sürdüğü birleştirmeyi kabul etmiyebilir. Ancak, yeni bir etimoloji teklif ederken, eski etimolo-

jileri de bildirmesi ve bunların eksik veya aksak taraflarını belirterek reddetmesi lâzımdır.

Bu yazımızı daha çok uzatmamak için *Fundamenta*'nın türlü bölümleriyle ilgili düzeltmelerimize son veriyoruz. Yoksa, eserin düzeltilmeye veya tartışılmaya muhtaç birçok yer ve yönleri daha vardır. 800 sayfalık bir eserde birtakım eksiklik ve yanlışlıkların bulunması çok tabiidir. Ancak, birçok yazarın iş birliği yapması sonunda meydana getirilen ve türkoloji alanında elde edilen belli başlı sonuçları ana çizgileriyle belirtmeye çalışan böyle bir eserde bu türlü eksiklik ve yanlışlıkların bulunmaması gerekirdi.

Yazı kurulunun üyelerini seçerken veya yazılacak konuları dağıtırken daha titiz davranmak ve bütün ilgili kurumların yardımını sağlamak suretiyle daha dolgun ve daha olgun bir eser meydana getirilebilirdi. *Fundamenta*'nın yazarları arasında adını yeni yeni duymaya başladığımız birtakım kimseler bile vardır. Bu alanlarda çalışmış ve eser vermiş birtakım bilginlerin yardımından yararlanmak daha verimli olurdu. Türlü yazarların kaleme aldığı yazıları birleştirmek, tutmazlıkları gidermek veya azaltmak, gözden kaçan eksikleri bütünlemek, ufak tefek yanlışları düzeltmek... gibi görevleri görmek üzere seçilen yazı kurulu (comité de rédaction) üyeleri, birleştirici ve bütünleyici bir açıdan çalışmak suretiyle türkologlara ve komşu bilim kolları uzmanlarına daha yararlı ve daha sağlam bir eser kazandırabilirdi.

YAZI KURULU